

A belterületi nevek kérdéséhez

1. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 1981-ben befejeződik a földrajzi nevek gyűjtése. Módszereinket a korábbi zalai, hevesi, somogyi vállalkozások tanulságai, VÉGH JÓZSEF személyes útmutatásai alapján alakítottuk ki. Nagymértékben elősegítette a sikert, hogy gyakorlott néprajzi gyűjtők (DOBOSY LÁSZLÓ, NAGY GÉZA és mások) kapcsolódtak be a terepmunkába, hogy a megyei tanács illetékes elnökhelyettese, művelődésügyi osztálya, a Herman Ottó Múzeum, a Hazafias Népfront megyei bizottsága kezdettől felkarolta a mozgalmat, s hogy ÖRDÖG FERENC az igényelt szakmai segítséget a helyszínen is rendszeresen megadta számunkra. A lendületes gyűjtő- és a már megkezdődött ellenőrző tevékenységet 1979-ben a megyei támogatás anyagi forrásainak korlátozása fékezte le, a gyűjtést azonban nem kellett leállítani, legfeljebb némi késedelemre számítnunk.

Természetesen felmerültek különféle szakmai, módszerbeli, szervezési gondok is ebben a gazdasági, társadalmi, földrajzi, etnikai és nyelvi szempontból egyaránt változatos jellegű, 365 települést magába foglaló megyében. Ezek közül most egyetlen kérdésről szólhatok csupán.

2. A gyűjtőkkel való találkozások alkalmával gyakran vetődnek fel a belterületi szóbeli nevekkel összefüggő problémák. A beadott cédlák átlapozása során sokszor tapasztaljuk, hogy szerény a belterület névállománya, máskor a név fogalomkörének határait nem látják világosan gyűjtőink. Pedig a hétköznapi kommunikációs helyzeteiben gyakran használjuk az efféle helyneveket. Azt tapasztaljuk, hogy a földrajzi nevek kategóriája elsősorban az intézménynevek, másodsorban a műalkotások (épületek, szobrok) elnevezésének köréből gazdagodik. Ma is hallhatjuk például egyik kisvárosunkban: „Találkozunk a Hangyánál!” — egy központi helyen levő saroképület boltjára utalva. Az üzlet több mint három évtizede nem az egykori szövetkezet tulajdona, a helybeliek mégis a *Hangya* elnevezést használják megkülönböztető céllal s nyilvánvalóan helymegjelölésre. Azt, hogy az üzlet, vendéglátó hely, intézmény stb. neve milyen formában és mikor tekinthető földrajzi névnek, nem mindig tudjuk egyértelműen meghatározni; ezek egyúttal tájékoztató pontok is.

Fellapozva a már nyomtatásban közzétett névgyűjteményeket, fokozatos gazdagodást tapasztalunk a belterületi nevek adattárában. A Zala megyei kötet nem egységes e tekintetben. A bevezető utal is rá: „A kötet szerkesztőinek állásfoglalása szerint annak eldöntésére, hogy az adatközlőktől feljegyzett adat tulajdonnév-e vagy csak alkalmi megjelölés, csak több adatközlő megkérdezése után a helyszínen lehet vállalkozni” (Zala megye földrajzi nevei. Zalaegerszeg 1964. 19). Így a kötetben Zalaegerszeg esetében pl. szinte csak utcánév típusú belterületi neveket találunk, Nagykanizsa anyagában viszont templomok, üzemek, kereskedelmi egységek nevei is felbukkannak. A Somogy megyei gyűjte-

mény még tovább tágitja a kört: Kaposvárott laktanya, szobor, egészségügyi és művelődési intézmény is szerepel nevével. Ez a szélesebbre tárt kapu jellemzi a Heves megyei kiadványokat is.

Úgy gondolom, nem szabad a belterületi szóbeli helynév fogalmát mesterségesen leszűkíteni. Viszonylag könnyebb a feladatunk a falvakban, ahol a névvel való megjelölés alkalma korlátozottabb, alkalmazása általánosabb. Itt teljesen kielégítő „A földrajzi nevek gyűjtésének, ellenőrzésének és közzétételének kézikönyve” (Bp., 1978. 36) útmutatása. Városokban, különösen a nagyobbakban, érthetően erősebb az igény a több hasonló tereptárgy, létesítmény megkülönböztetése céljából a névvel való differenciálásra.

3. Azok az okok, amelyek a névélettan szerint a földrajzi nevek létrejöttében a múltban közrejátszottak, nagyrészt hatnak a mai közösségekben is. Megfigyelésem szerint azonban az életmód változása a helynévadásban egy sajátos jelenséget is teremtett. A névtan is igazolhatja ugyanis a szociológusok megállapítását, hogy bizonyos vonatkozásában beszűkül az emberek élettere. Elfeledjük lakóhelyünk külterületének egyes neveit — így elsősorban a dülőneveket —, de több nevet alkotunk lakásunk szűkebb környezetében. Ezt igazolják a Miskolcon följegyzett belterületi nevek. (Gyűjtötték MÁDAI GYULA vezetésével a Földes Ferenc Gimnázium honismereti diákkörének tagjai.) E gyűjtemény áttekintése több kérdést is támaszt.

Az első mindjárt az, hogy a név társadalmi érvényessége milyen kiterjedésű. Megfigyelhetjük, hogy a lakótelepeken kis területen is nevek sora keletkezik, többnyire a gyerekek egymás közötti használatára. A Kinizsi úti garázsok előtt keletkezett térséget, ahol játszani is lehet, a gyerekek *Bulesz*-nek nevezik, az egyetem területén emelkedő halmot a diákok *Úvé-domb*-nak hívják, Kucs Béla nőalakot ábrázoló szobrát meg úgy emlegetik maguk között, hogy *Kő Kati*. *Strekk* a neve a III. kerületben egy hosszú, egyenes járdának, *Tizenötemeletes* a szóbeli neve egy kiemelkedő háznak a Kilián-lakótelepen. *Kopasz* néven emlegetik a Tanácsház tér mellett, lebontott házak helyén alakult térséget (általólag egy kopasz fa miatt), *Sziti*-nek hívják egyesek a Széchenyi utcát ('city, belváros' értelemben). Nyilvánvaló, hogy az ilyen neveket nem használja a település egész közössége, mégis helyük van a gyűjteményben. Ha korlátozottabb körben is, de a helynév funkcióját tölti be az ilyen elnevezés is: *Lenti óvoda*, *Kisbolt*, *Nyolcórás bolt* (mert ez az egyetlen a környéken, amely nyolcig tart nyitva), *Joci-féle vendéglő*, *Bolhás* (a Fáklya mozi népi neve), *Placc* (gyerekek játszóhelye az Otthon étterem mellett), *Emtéha* (a 114. sz. szakmunkás-képző intézet).

Felvetődik a névváltozatok kérdése is. Olykor nem lehet eldönteni, hogy melyik változat az általánosabb érvényű. Vannak lexikális és hangtani változatok. Például *Toronyház* : *Húszemeletes*, *Kisbolt* : *Sarki bolt*, *Kubik* : *Gödör* (az MVSC sporttelepe), *Veres-templom* : *Vörös-templom*. Máskor a többféle elnevezésből a névváltozat rétegekhez kötődő jellegére gondolhatunk. Például *Vologdai iskola* : *Vologda-suli*, *Erzsébet tér* : *Szabadság tér*. Egyes neveket csak az idősebbek használnak: *Frid-kert* (Friedman fafeldolgozó üzem volt itt), *Kancsós pince* (az ajtó fölé egy kancsó és pohár van festve), *Bunkó* (Vörösmarty Művelődési Ház), *Gondúzó* (Franklin utca), *Cikta* (ruházati áruház az egykori cipőbolt helyén), *Mezitlábos-bank* (munkások szövetkezeti takaréka volt), *Gergely-megálló* (régén egy fűszeres boltja volt ott), *Gazdakör* (ma: ga-

léria), *Jézus kútja* (gyógyító hatást tulajdonítottak neki). Véleményünk szerint ezeket a névváltozatokat föl kell jegyezni használati körük jelzésével.

Vannak azután olyan nevek is, amelyek meglehetősen alkalmi, átmeneti neveknek tekinthetők. Így a Búza téri piac egyik részét három néven is emlegetik: *Csillag áruház* : *Kágéesté-piac* : *Lengyel-piac*. Ezek följegyzését is javasoljuk, keletkezésükre, érvényességükre tegyünk azonban valamilyen megjegyzést! Az ilyen nevek kapcsán figyelhetjük meg a névadást születése óráiban.

Általában azt mondhatom: érdemes följegyezni és közölni minden olyan nevet, amely — bár korlátozott kiterjedéssel és időben — egy közösség szolgáltatásban és igényére keletkezett, s tanulságul szolgálhat a névélettani vizsgálódásokhoz. Arra van azonban szükség, hogy adatközlőink valóban jól képviseljék a lakosságot, életkorban, szociális helyzetük szerint is. Így növekszik adattáraink névtudományi jelentősége.

KOVÁTS DÁNIEL